

Милорад Мандић

НЕЗАСТАРИВЕ „МИСЛИ“ БЛЕЗА ПАСКАЛА

Паскал је по општем признању један од највећих научника и филозофа света чије дело има трајну и изузетно велику вредност. Он је још у детињству показивао чудну радозналост хотећи „да зна разлог свачему“.

Већ у 11. години појављује се у њему истраживачки дух и он саставља читаве теорије о звуку. Њега не интересује толико да сазна шта о појединим стварима други мисле, колико да он сам својим искуством истражује и утврђује.

Самосталност и оригиналност показује прво у избору својих интересовања. Паскалов отац, математичар и природњак жели да му син добије прво опште образовање, да изучи класичне језике и добро упозна класичну културу, па да се тек онда почне бавити математиком и другим природним наукама. Дечаков радознали дух иде другим правцем. Кријући се од оца, математичара, он већ у 12. години, сам проналази и доказује Еуклидове геометријске теореме. Париски научни кругови га признају и примају у своје редове онда када је имао 16 година.

О овом горостасу научне и филозофске мисли савремени филозофи имају различита мишљења и прилазе, иако се сви слажу да се ради о неоспорној генијалности и величини.

Виктор Делбое у Паскаловој мисли види читав систем погледа на науку, природу и судбину човека.

Леон Брунsvик види у његовом раду читаву филозофску доктрину, а Шевалијер налази и указује на њену надмоћност, дубину и оригиналност. Она се огледа у методи сазнавања која циља на оно што је непосредно и стварно.

Филозоф А. Винет види код Паскала оригиналну моралну филозофију којој се не може одолети и која треба да буде увод у хришћанску религију.

Емил Бутро тврди да је он само научник — хришћанин и човек који одбацује сваку филозофију као „монструозни спој“ натприродног изучавања и наших ограничених моћи само на природне појаве.

Интересантна је расправа о Паскалу једног од наших водећих филозофа — марксиста професора др Душана Недељковића. Резул-

тати ове расправе ушли су у европску филозофску историографију. Овај филозоф даје ново тумачење Паскалове мисли не као готове, него као динамичког почетка. Међутим, пада у очи да се писац расправе скоро нигде не упушта у оспоравање Паскалових ставова са којима се као марксист сигурно не слаже.

ЊЕНО ВЕЛИЧАНСТВО МИСАО

Паскал је написао праву апотезу величини људске мисли. Он сматра да је суштина човека у томе што мисли: „Рођен је да мисли, и ниједан тренутак, а да то он не чини“. Даље он каже: Човек се може замислити без руку или ногу, али не може без мисли јер би онда био камен или животиња. Мисао је својство човека и његово човечанско ја.“ (Мисли, Мисао 339. и 469.)

Човекове моћи су у свим областима јако ограничене у свемиру али је мисао његова величина, њом он надмаша све. **„ЧОВЕК ЈЕ САМО ТРСКА, АЛИ ТРСКА КОЈА МИСЛИ“** истиче Паскал, а да би ово ближе доказао он каже: „Није потребно да се цео свемир наоружа да би човека смрвио: маглица, каплица воде, довољна је да он буде уништен. Али кад би га свемир и смрвио, човек би био већи од онога што га убија, јер зна да умире, и зна за надмоћ коју свемир има над њим — док свемир не зна о томе ништа“ (Исто, Мисао 347). и даље: „Мисао чини и снагу човека, којом он треба да се уздигне изнад простора и трајања. Ако пођемо да освајамо земље, свемир ће нас увек обухватати својим простором и прождирати као невидљиву тачку; мишљу, међутим, ми ћемо њега обухватити и разумевати целог. Мисао је наша снага, надмоћ, победа. Радимо дакле да добро мислимо у томе је морални принцип“.

Када треба добити одговор каква мисао треба да буде Паскал увек мисли на узвишене мисли које човека издижу изнад обичних ствари и тривијалне свакиданице и каже: „Човек је очевидно створен да мисли; све је његово достојанство у томе; а сва његова заслуга и сва његова дужност састоји се у томе да мисли као што треба.“ а да би објаснио о чему треба мислити, он каже: Ред мисли је: **ПОЧЕТИ СОБОМ И СВОЈИМ ТВОРЦЕМ И СВОЈИМ ЦИЉЕМ**“. Значи, мора се мислити, наћи решење смисла живота и поставити циљеве за живот ако уопште човек жели да зна зашто је жив и ако је мисаоно биће.

Одакле је човек? У чему је смисао његовог постојања? Куда иде и где му је и чему крај? На ова судбоносна питања човек је увек тражио одговоре и од тога је зависио смер његовог живота.

У истраживању животних истина треба се окренути стварном човеку, али човеку — брату, а не „вуку“ како га неки замишљају. Посебно Паскал замера „апстрактним наукама“ пре свега „филозофији“, али оној која замагљује, у место да расветљава животне истине Он каже да су њему науке због штурости постале „одвратне“. И заиста када човек погледа дубље шта се све у филозофској а и другој литератури објављује, колико има праваца и теорија, колико странпутица и наопаког тумачења живота, видимо колико је Паскал био у праву када је за овакву науку употребио израз „одвратна“.

Филозофија по њему мора пре свега бити човечна и давати јасне одгонетке на животне тајне, а то значи, по Поскалу, научити људе да „мисле како треба“.

Паскал је научник који реалистички посматра људе и зна да је човек због својих слабости окренут „приземним мислима“ везане само за „прости биолошки опстанак или узалудно траћење времена.“ О овом тако важном феномену и савремени филозофи су дали доста својих судова.

По мишљењу Спенсера „оне формуле друштвеног прогреса у којима су истакнути циљеви: бројно повећање становништва, пораст богатства, развој трговине — не доносе благостање но несрећу.

Шта је то прогрес? пита се поводом горњих Спенсерових речи Џон Рескин. Кретање напред? Обнављање живота? Али да ли је увек добро ићи напред и што даље. И да ли је свако ново боље од старог? — Не, није сваки прогрес и добар прогрес. Да би живео човек мора бити творац. Само је оно кретање напред добро које означава стваралачки рад користан не само појединцу него и људској заједници. У савременом прогресу Рескин види само негацију тог стваралаштва. Ко хоће да живи — мора стварати, а то значи осећати ограниченост свога „ја“ и безграничност Више Силе.

Свака замена ручног рада машинама, сматра се данас за тријумф човека над природом. Машине по мишљењу Рескина често доводе човека до нерада и отупелости. Погледајте, вели, на огроман део становништва Енглеске који сваким часом свога живота и све већом брзином упада у неморал, у похлепу и у безумље. А добар део становништва се храни плодовима туђих руку. Такво је гледишта Рескина на савремени „машински прогрес“. Тај прогрес убија живо, свесно стваралаштво у животу, а што је најважније убија душу људску која је једина стварна вредност нашега живота. Изрекавши врло оштри суд о наличју машинског прогреса Рескин говори о правој мори савременог света о манији богаћења по цену здравља, моралних принципа и свега онога што чини човека узвишеним бићем. Он каже: „Данашњи свет, изгубивши веру у Бога и добро, поставио је на место свега тога КАПИТАЛ и признао је само новчану вредност за сва блага. . . Људи су заборавили да и у материјалним предметима као и духовним постоји **АПСОЛУТНО ДОБРО** које се не може превести ни на какву новчану вредност.“ Највеће материјално благо биће увек код оних који имају највећу духовну силу, који имају највећу веру. Тајна богатства, али правога и стварнога то је тајна живота, јер се право богатство састоји у чему се састоји и садржајни и поштени живот. Савремени човек се уплашио од тајни живота и вере.

Да би дакле, живео треба се борити. А да би веровао у више циљеве вога живота мора се борити са сумњама, саблазнима и сваким штетним насртајима којих има далеко више него што их слаба људска природа може поднети. Борба против свега што човеку смета да буде човек — томе је све подређено, па и људска мисао са свом својом величанственошћу. Али да се не би борили, људи су ударили у транпутицу и заменили веру рачуном живот пијачном трговином, а срећу новцем. (Упореди: Мисли 144, 146, 247, 347 и 348).

Резултат тога што се „не мисли како треба“ је погрешно усмерен живот који се љуто свети. Данас се веома мало говори о срећном и веселом животу јер га веома мало има, а врло се често употребљава појам „отуђени човек“. Требало је очекивати да са порастом технике и богатства и људски живот постаје срећнији, али се десило обрнуто. Томе, када „мислимо како треба“, а то је Паскалов императив, није крива ни техника ни богатство него њихова злоупотреба.

Један од највећих савременика писаца „отуђености и апсурда“ Алберт Ками описује у ствари савременог човека који је сам себе отуђио и то не ни од кога другог него од самог себе. А ако је човек сам себи странац онда он живи ропским и безнадежним животом, а резултат тога је трагичан. У најразвијенијим и најбогатијим земљама жртве отуђености су махом најбогатији људи који извршавају самоубиство или таворе од данас до сутра бежећи у дроге и пиће.

Пошто морамо анализирати Паскалов императив „Мислити како треба“ и потражити узроке где је корен отуђености треба видети шта о томе каже савремени психолози. Они у својим студијама доказују да данашњи човек веома мало мисли о себи, а место тога он је заокупљен мислима о стварима и другим људима и то на несрећу опет површно и наопако. Савремени човек у доста случајева усмерава свој живот и своје мисли око тога да набави што више ствари, о себи и своме ја веома мало мисли, а код других људи види само њихове лоше особине. Испада да човек немајући времена да мисли садржајно о својој личности и да усмерава живот како би у хармонији и равнотежи живео, постаје сам себи туђин, а то је неприродно и ненормално стање које се човеку љуто свети. Да се вратимо мислима великог Паскала који каже како треба мислити и о чему треба мислити.

Путеви сазнања истине

Људска мисао има само онда практичну вредност ако се њоме може доћи до сазнања животних истина, а онда се према томе усмерава наш живот. Многи су се филозофи трудили, а и данас се труде да докажу да је све у животу толико релативно и несигурно да правих истина и нема. Овим умовањима задао је јаки ударац Декарт оном његовом чувеном аксиомом: Мислим, дакле, постојим.

Међутим сам факат да истина објективно постоји није довољна за понирање у тајне живота. Потребно је постојање тзв. безусловне истине, а не само условне која би била јако недовољна за многа закључивања. Осим тога потребно је расветлити и други врло важан постулат условљености о условном и безусловном бићу. Тек на основу тога постају јасне Паскалове мисли о кључним проблемима.

Шта је условна истина? Ако кажемо: мом оцу је име Петар или ова врата су беле боје. То су условне истине јер зависе од нечије воље или од неког бића ван нас самих. Врата нису морала бити обојена белом бојом, него неком другом; мој отац није морао добити име Петар, него неко друго, али у оба случаја неко је то тако одлучио, мада је могло бити одлучено и другачије.

Безусловна истина је када нацртамо или замислимо круг и ми га увек морамо замишљати и нацртати тако да буде округло, јер се другачија супротност не може замислити, пошто онда не би био круг. Овде припадају и истине везане за природне законе и за постојање Узрока и природних закона и свега што постоји.

Под појмом „условно биће“ подразумевамо такво биће које „може и не бити“ тј. не мора постојати. Условна бића немају разлога свог постојања у себи самима, имају особине такве да су могле бити и другачије, те су њихове особине променивост, пролазност и временска ограниченост. У условна бића спада човек и цео видиви свет. Аналогно условним бићима постоје и **БЕЗУСЛОВНА АПСОЛУТНА БИЋА**.

Доказ о њиховом постојању Кант овако конструише:

„1. Ако постоји икоја ствар, онда мора постојати и једно Апсолутно биће као узрок те ствари.

2. Постојим бар ја сам.

Дакле мора постојати једно нужно апсолутно биће“.

Овај доказ логички исправан и материјално истинит сам Кант покушава свим силама да обори, али у томе не успева. Познато је Кантова теорија да постојање Бога, тј. Апсолутног бића, не подлеже разумном доказивању, али је он износио животне истине сам доказивао апсолутност своје теорије.

О том толико пресудном и кључном проблему филозоф Гејзер духовито закључује:

„Тврдити да постоје само условна бића, без иједног безусловног, исто је тако противречно, као замислити бескрајан низ фотографија које би биле све саме копије без иједног оригинала.

О томе др Лазар Милин каже:

„Овај став о нужном постојању једног апсолутног бића може се утврдити и негативним, индиректним начином. Наиме, знам, да постојим барем ја, а скакако и спољашњи свет. Но ја, исто тако знам да мене некад није било. Значи, ја нисам неко нужно биће. А исто тако ни овај свет.

Предпоставимо сада да некада апсолутно ничега није било; ни мене, ни света, ни Бога; апсолутно ничега. Кад би та претпоставка била тачна, у том случају ништа никада не би ни постојало, јер је најнесумњивија истина да ни из чега никад ништа не може ни постати само од себе. Јер да би нешто само себе створило, морало би пре свог стварања постојати да би могло стварати, и уједно не постојати да би било створено, а то је очигледан апсурд. Зато људска мисао уопште не може прихватити предпоставку да је некад постојало апсолутно ништа. Неко биће морало је постојати у вечности и то **нужно**, независно од икога или ичега, ван себе. Оно није само себе произвело јер је таква мисао опсурдна. Оно просто постоји од вечности и разлог свога постојања има у себи самом. Оно је узрок себи и свему осталом.

Да ли сам то биће ја? Ван сваке сумње нисам. Да ли је то биће спољашњи свет којег чулима опадам. Сва бића у овом свету, па и свет као целина, променива су и пролазна и у свом савршенству

ограничена. ... Према томе апсолутно биће које **нужним** начином само од себе од вечности постоји, не може бити идентично са овим светом. Оно је изван света, узрок свега света, Створитиљ његов — Оно је Бог“ (Научно оправдање религије, III књига, стр. 148).

Став дијалектичког материјализма по питању могућности познавања истине овако објашњава Жорж Полицер: „Јединство супротности нам показује, да афирмација није никад афирмација, пошто у себи садржи и један део негације.“ Значи, коментарише овај став др Милин, „да кад хемичар тврди да се молекул кухињске соли састоји од једног атома хлора и једног атома натријума NaCl то је његова теза, његова афирмација. Али пошто свака афирмација садржи помало и негације, онда хемичарева тврдња није несумњива и цела истина. Какве користи може имати дијалектика од овог сукоба са свим егзактним наукама и свим утврђеним истинама у свету“. Међутим има и супротних ставова код дијалектичара који отворено тврде да је „истина не само објективна, него и апсолутна“. О томе Борис Зихерл каже: „Вечита истина је таква истина која у будућности не може бити оповргнута. Ту спадају разна факта, чињенице које се не могу мењати. Лењин је умро 21. јануара 1924. године. За њих се не може постављати питање да ли ће их тек пракса потврдити“ (Борис Зихерл, Дијалектички и историјски материјализам, стр. 275).

Међутим мора се осветлити и феномен материје која је за материје листе алфа и омега свега постојећег. Главна теза о вечности материје, то јест о томе да она није створена, садржи се у неуништивости материје. Други постулат ове теорије да је све материјално. Излажући теолошке ставове о овом проблему и поменутој књизи проф. Милин сматра да материју заиста не можемо уништити у оном апсолутном смислу речи тј. да је претворимо у „ништа“. Али можемо уништити материју као физичко хемијску појаву, јер енергија у којој се материја претвара ипак је на крају крајева нешто нематеријално. Гама зраке, на пример, Тибо изричито назива нематеријалним“ (Жан Тибо, Живот и трансмутације атома, Београд, 1956, стр. 180) (Цитирано и коментарисано по др Милину, исто дело стр. 48 и 180).

Паскалово учење о путевима сазнања истине.

„Сазнајемо истину не само умом, него још и срцем“ и даље „Срце има своје разлоге које ум не познаје“ (Мисли 277. и 282).

Ово је основа овог генијалног научника о познавању истине, а то је утолико интересантније што се он пре свега ослања на чињенице и искуство. У даљем излагању видеће се да Паскал често ставља срце изнад разума иако се наука заснива углавном на експериментима и доказима.

Под појмом срца он подразумева и инстикат и људску душу, а посебно интуицију. Он каже: „Две ствари уче човека његовој природи: инстикат и искуство“. (Исто, Мисао 375). Инстинктом и искуством по њему испрљујемо сазнање људске природе када смо окренути према њој.

Инстинктом сазнајемо непосредно такве истине које и најцрњи пиринизам не може оспорити. Ове истине се не могу ни обарати ни доказивати. „Искусство, повезано са уобразиљом, умовањем и умом доказује такве истине које је немоћан и најснажнији догматизам да нађе и докаже“ (Мисао 395).

Видимо, одмах, да је Паскал присталица оних филозофа који тврде да се може доћи до истине, насупрот пириновцима и осталима који све своде на сумњу и релативност.

Он то овако објашњава: „Кад је наша душа бачена у тело, она собом доноси осећања, интуиције, онога што је била у своме првом стању и то је непосредно апсолутно сазнање, а улазећи у тело она му налази број, време, димензије које опет схвата осећајима, непосредним интуицијама из којих искуство, интелигенција и ум развијају своја трагања и доказивања“ (Мисли 139, 233 и 344.)

Што се тиче апсурдне могућности доказивања разумом Паскал каже: „Можда има и истинитих доказа, али ово није извесно“.

Овде се суочавамо са две тврдње Паскалове: 1. **Постоје и апсолутне истине, а самим тиме и Апсолутно Биће** и 2. Ове истине се са сигурношћу доказују срцем, а допушта се могућност доказивања и разумом. Што се тиче уобразиље и маште, она је битан фактор у сазнавању истине, али она мора бити јака, стваралачка и правилно каналисана. Иначе, она постаје непресушни извор заблуда. Она велича и надувава незнатне маленкости, а са непојмивом дрскошћу смањује велике животне вредности као, на пример, Бога, тако да оне за нас престају уопште бити од интереса. Развијајући даље мисао о добрим и лошим особинама маште Паскал наводи и чињеницу да машта има толику снагу против ума, са којим се она у доказивањима перфидно меша, да и највећи филозоф ако стоји на јакој даски која је још ширира него што треба, ако зна да је испод њега провалија, о н ће бледети и знџити се иако га ум уверава у супротно. Варава уобразиља је свемоћна краљица и личног убеђења и јавног мњења. Човек који поседује овакву уобразиљу у стању је да наметне лаж и заблуду уместо истине. То се може доказати на примеру добро плаћеног а несавесног адвоката којему је све што је добро плаћено унапред „праведно“ и он дрским и уверивим тоном и срачунатим гестовима успева да судијама и присутној публици прикаже да је оно што говори разложно, праведно и умно. Тада се „немоћни људски ум савија према свему“.

Међутим права, здрава и стваралачка уобразиља је свемоћна и достојна сваког поштовања. То Паскал поткрепљује тврдњом: „Уобразиља располаже свачим: поставља лепоту, правду и срећу која је све свету“ (Упореди Мисли 84, 82 и 86.).

Говорећи о поступку како се сазнаје истина Паскал каже: „Дух и срце су двоја врата кроз која се она примају у душу“, а како нека од ових двеју врста непосредних сазнања готово увек преовлађује код духова, то има и две врсте духова: духова геометријских и других који се могу назвати духовима тананости или танани духови. А сада да видимо како је овај математичар и физичар окарактерисао ове две врсте духова.

Геометријски духови имају „лаке, чврсте и несавитиве погледе“ и они се искључиво ослањају на разум и не могу ићи даље од чињеница.

Танани духови поседују мисао која је сва у гиткости... иду од очију ка срцу и по спољашњим покретима сазнају „шта се дешава унутра“. Ови интуитивни духови пре свега непосредно сазнају директним гледањем на ствари и појмове као целине и њу посматрају као неразмрсиви комплекс, а тек после тог сагледавања, умују, траже детаље, унутарње и спољне односе итд. Само личности које поседују овакав дух су комплетне и свестране личности јер само оне имају моћ да одмах виде целину једним погледом.

Чисто геометријски духови су немоћни у сазнању виших животних истина и сложених догађаја, а интуитивни духови су мање способни за поимање простих принципа. Значи, људи који имају велика знања, али која су заснована само на разуму припадају геометријским духовима, а оне ретке личности које поседују моћ да сазнају живот далеко боље и сигурније, а које се ослањају и на разум, али још више на интуицију то су „танани духови“. Њима припадају и највећи генији човечанства који су као најспособнији представници људског рода учинили својим изумима овај живот лаким и пријатним, само ако се правилно ти изуми употребе. Овде треба бар мало расветлити једну појаву која се често срета код оних људи које Паскал назива „геометријским духовима“, а посебно код оних који имају омеђено, али надмено знање. Они се чуде како су највећи научници света, а посебно природњаци били дубоко религиозни људи. Они који су у лабораторијама и својим мозговима чинили епохална открића били су у исто време врло смирени хришћани. Њутн, од кога потиче савремена наука при помену имена Божјег устајао је и смерно се поклонио, без обзира шта је радио. На његовом гробу уклесане су речи по његовој жељи: „Овде почива Исак Њутн који је својим делима прослављао име Божје.“ Алберт Ајнштајн, други велики геније у природним наукама смерно изјављује: „Ми физичари само вучемо линије које је претходно Бог нацртао“ Овима који се томе чуде и не схватају одговора велики Паскал, који је био и прави велики хришћанин, тако што им јасно објашњава где је место људима који се искључиво ослањају на разум и који не могу да се одлепе од голих чињеница. Ако је ико имао обиље разума, тога је имао он, али је увидео немоћ самога разума и дао у многим сферама предност интуицији, односно срцу. О томе он каже: ... „Из немоћи сазнања многих тајни не закључује се ништа друго до слабост нашега ума, али не и неизвесност свих наших сазнања. Јер сазнања првих принципа, као, на пример, простора, времена, покрета, бројева исто је тако сигурно као ма које друго које нам наша умовања дају. И баш на та сазнања срца и инстикта треба да се ум ослони и на њима оснује све своје знање. Срце осећа да има три димензије у простору и да су бројеви бескрајни; а ум доказује да не може бити два броја квадрата од којих је један двоструки други. Принципи се осећају, пропозиције се закључују и све са извесношћу, мада различитим путевима (Исто дело, Мисао 282.).

Значи, оно непосредно чиме се дефинише и закључује, од чега се полази у умовању, сазнаје се увек само интуитивно, па према то-

ме основ и извор свега сазнања је интуиција... Остаје људима, развија своју мисао Паскал, неки немоћни инстикат о срећи своје прве природе, а они су утонули у беду своје безочности и своје страствености која је постала њихова друга природа. Тако инстиктом непосредно сазнајемо не само беду наше садашње природе, него интуицијом назиремо срећу наше прошле, прве природе коју смо имали пре него смо били бачени на земљу“.

Овде се још једном објашњава Паскалова основна мисао водиља како долазимо до сазнања. Из горњих мисли произилази да срцем сазнајемо за две наше природе: једну срећну, надземаљску, обожену, а другу бедну, пролазну, несрећну овоземаљску. Отуда произилазе и сви сукоби у нама самима, наше двојство. То он овако објашњава: „Пратите своје поступке, посматрајте сами себе и нећете наћи хармоније у ове две природе. Зар би се иначе налазило толико противречности у једном простом субјекту.“ (Исто дело, Мисао 377, 430).

Онима који не могу да разумеју овакво схватање, или му се противе Паскал одговара: „Све што је неразумиво, није да не постоји: број бескрајан, бескрајан простор, једнак крајњем“. Неразумиви су и сан и јава, па није да не постоје. И њих сазнаје и разликује само инстикат и осећање. Иако дакле неразумив, инстикат је сазнање, а самим тим што је непосредан и неразумив, он је и непоколебив, несумњив и истинит.“ За такву тврдњу постоје докази, али посебног реда, своје врсте. То је она чувена Паскалова тврдња: »Le coeur(a) ses raisons, que la raison ne connaît pas« — „СРЦЕ ИМА СВОЈЕ РАЗЛОГЕ КОЈЕ УМ НЕ ПОЗНАЈЕ“.

С мисао људског живота

Ни овај горостас људске мисли, као ни други, није о овом најкључнијем проблему човека могао дати једноставан и лак одговор. Међутим, он јасно и без икаквог увијања категорички тврди да је смисао овога живота усиновљење Богу, то јест добијање бесмртног живота, али не било каквог, него у крилу Оца нашег небеског.

Он је без икаквих увијања изјавио да је хришћанин и каже: „А хришћански Бог је Бог који чини да душа осећа да је Он једино њено добро, да је сав мир у Њему, да ће имати радости само љубећи Њега“. Пут правога живота је значи у остварењу савршене љубави у нашим срцима и одбацивању свега онога што се њој супротставља: заблуда, грехови, очајање, сладострасти, користољубље, болесно самољубље и остали пороци.

До оваквог схватања он није дошао лако. Тај пут је био трновит. Говорећи о свом животу, он каже да је сазнао за прави живот тек онда када је упознао Бога. Он то у својим чувеним „Мислима“ на више места дегаљно анализира... „Осећам да сам могао да не постојим, јер се моје ја састоји у мојој мисли — дакле ја који мислим не бих постојао да је моја мајка била убијена, пре него сам био рођен; дакле ја нисам нужно биће. Ја нисам ни вечан, ни бескрајан; али је лепо видети да има у природи једно Биће које је нужно, вечно и бескрајно“ (Мисао 469) Ово Биће се сазнаје унутарњим гледањем,

осећањима, срцем.“ Срце осећа Бога, а не ум; ето шта је вера: Бог осетан срцу, а не уму“ (Мисли, 279, 286). Значи, оно што не може у довољној мери разум да расветли то ради срце и ми њиме имамо сазнање о томе по себи **нужном** савршеном Бићу, сазнање од кога, по Паскалу, зависи цео наш живот, пун како бедом и несрећом, тако и тежњом за радошћу и срећом.

Две интуиције и две непосредне истине за Паскала су: 1. осећање људске беде која врхуни неминовном смрћу и 2. бесконачно савршено биће Бога — једине суштинске наде наше. Ова два сазнања су у врло тесној вези која собом постављају смисао нашем животу. „Сазнање Бога, без сазнања наше беде узрок је само охолости. Сазнања наше беде без сазнања Бога узрок је очајања. Познавање Исуса Христа чини равнотежу јер у Њему назиремо Бога и нашу беду“ (Исто дело, Мисао, 526, 528). Овде Паскал мисли на две природе Христове: **човечанску** којом је искусио сву људску беду, осим греха, и то у највећој мери, и крајње понижен умро најстрашнијом смрћу; и **Божанске** којом је победио смрт и васкрсао из мртвих и показао људима пут како и они да буду слични Њему. Значи, закључује Паскал „свој живот спасавамо и дајемо му смисао вером и испуњењем Христових заповести, јер је Он синтеза Бога и човека“ и једини пут како да осмислимо овај пролазни живот који је „само припрема за прави и вечни живот“.

Слично Паскалу, водећи савремени физичар Макс Планк узвикује: „Бог постоји независно од тога да ли ми у Њега верујемо“, а човек врло често нема вере јер она тражи јаке карактере и извршавање тешких обавеза који површни човек не жели да испуњава и најлакше себе оправдава тиме што каже да вера нема оправдања. О томе Паскал каже: „Људи, немоћни, да излече смрт, беду, незнање, довијају се, да би се учинили срећним, не мислити о томе . . . јер лакше је и умрети не мислећи о смрти; него удубљивати се у смрт и у себе (Мисли 168, 169).

Др Душан Недељковић овако карактерише суштину Паскаловог схватања: „Јасно је код Паскала то да инстиктом, осећањем, интуицијом, непосредно схватамо како геомитријске и математичке принципе, тако и беду људске природе и нужност постојања једног бескрајног и савршеног бића које је творац свега, па и нас. А ова два последња довољна су за Паскала да одреде истину и смисао нашег живота“ (Блез Паскал, расправа у делу „Од Хераклита до Његоша и Светозара“, стр. 39).

Целокупно дело „Мисли“ наменио је Паскал апологији Хришћанске вере. Зато он устаје против свих који желе да на било који начин неправилно тумаче хришћанске истине. Под тај удар пада и Декарт, иначе веома религиозан човек, творац психолошког доказа о постојању Бога. И њега је сврстао у „геометријске духове“ јер је доказивао Бога само разумним доказима и уз то Декартов Бог се појавио једино да зајемчи извесност знања и „покрене свет“, а даље Његова егзистенција ишчезава заувек у магли филозофске мисли, а њу је Паскал највише мрзео, јер се није подударала са његовом кључном аксиомом, а то је извесност личног искуства. Ова два велика физичара сукобила су се и у погледима на простор. Паскал је

у експериментима са барометром утврдио да је простор празан и изненађен је како Декарт тврди супротно. Посебно су под удар дошла „Начела филозофије“ у којима Декарт сматра да постоји универзални метод који би омогућио да се из првобитних урођених појава сагледава сва реалност. Паскал, насупрот, за сваки математички или физикални проблем поставља и изналази нови појам. По њему „геометријски дух“ у којем се састоји сав Декартов метод показује се некорисним, чак и штетним кад се примени на изучавање човека и људи; јер у тим односима влада дух тананости чија су начела тако танана и неодредива и тако многобројна да се не могу ни пребројати.

Но и поред супротних схватања постоји међу овим научницима и дубока сродност. Декарт је веровао да се јединство васионе не може утврдити полазећи од ствари, него само ако пратимо иницијативу ума који те ствари „методички осваја“; но не успе ли тај картезијански подухват ума, свет остаје разбијен и неповезан, а Паскал страшно баш проучава такав свет где је ум показао своју немоћ и та његова проучавања иду у свим правцима. Геометријски дух за проучавање ствари, и интуиција и уживљавање у проучавању људи, величина и беда човека, неумољивост природних закона, спасоносна Божја благодат, закон правде и закон Божје љубави — толико супротности зјапи из свих провалија које људски ум не може да премости, као што и бесконачно не може да се измери коначним. Човека њему самом, по Паскалу, може да објасни само хришћанско Откровење, показујући му разлоге његовог пада и наду на посење. Јединство које се тако успоставља нема у себи ничега што се схвата умом и то Откровење се збива искључиво у животу пуном **Божанске љубави** и у мистичном сјединењу човека са Богом. Трагајући за одгонеткама животних тајни Достојевски који је по општем мишљењу продро у душу људску више од иког другог у длаку се слаже са Паскалом када поред осталог каже: „Разум је, господо, врло лепа ствар, али она задовољава **само** рационалну страну живота“.

И у наше време, као и у минула мисаона времена, чују се уздаси сумње и немоћи:

„О, разрешите ми загонетку живота,
Ту премучну, прастару загонетку! ...
Реците ми шта означава човек?
Одкуда је дошао, куда иде?
Ко станује тамо на златним звездама?“

Хенрих Хајне

У истом смислу крајње неизвесности ненадмашни Шекспир кроз уста свог јунака каже: „Има и на небесима и на земљи толико тајни, Хорацијо, далеко више него што и сања твоја филозофија“. Овде под мудрошћу треба подразумевати људски разум о чијој немоћи је веома много писано, чак је у Лондону изашла и **Енциклопедија незнања** у којој су врло озбиљни научници навели обиље, чак најједноставнијих ствари и појава, које ум није у стању да објасни. Ако се послужимо Паскаловом поделом духова и видимо како они

гледају на читав сплет неухвативих животних тајни онда би отприлике имали овакве условне одговоре: За назови „геометријске духове“ који имају врло мало знања, а врло много надмености све је „јасно и чисто“, а оно што не знамо то све приписујемо „природи“ тој највише злоупотребиваној речи. „Геометријски духови“ који објективно говоре рекли би: Ми не знамо о животним тајнама, а то што знамо мало је, ми се ограничавамо на оно што досеже разум, доказ и експеримент. За „танане духове“ резервисано је мучно трагање и испитивање животних тајни и њих би могли поделити на две групе: Они који су дубоко и искрено религиозни, а то је највећи број водећих научника, према спроведеним научним анкетама. Они бис ве тајне одгонетали на тај начин што би се ослонили на Бога као на Алфу и Омегу и Апсолутно Биће за Којега нема тајни. Други би тражили друге разлоге у разрешавању животних тајни, а то није тема овога рада. Међутим, огрешили бисмо се ако би „танане духове“ тражили само међу научницима и уметницима. Има њих и у народним масама, међу људима који нису завршили никакву школу. Народну књижевност, која по снази у многим случајевима не заостаје за уметничком, састављали су даровити људи из народа који у већини случајева нису били образовани у данашњем смислу те речи. Библија овде представља посебни феномен. То је дело по општем уверењу једно од угаоних камена светске културе о којој Виктор Иго каже да када би неком несрећом све књиге на свету биле уништене, а само сачувана Библија и Хомерова дела, човечанство би било још увек врло богато. Нигде и ни у једној књизи до сада објављеној нема толико постављених животних тајни као у овој „књизи над књигама“ и нигде јасније и снажније нису дати одговори на та питања. А ко је њу састављао? У највећем броју то су били за наше појмове нешколовани људи: рибари, пастири, и сл. Они нису имали оно што Паскал назива „геометријски дух“, али имали су оно што је далеко важније: надахнуће, велико и чисто људско срце и неизмерну интуицију.

Има доста истине у народној изреци која каже „срце лагат не умије“, а као доказ можемо навести и народне умотворине, а посебно пословице које су писане на основу искуства и осећања, а оне дају често много више истина о животу од разних филозофских теорија и замагливања.

Summary

Milorad Mandich

EVERGREEN «THOUGHTS» OF PASCAL

The author argues about the perennial actuality of Pascal's distinction between the »geometric« and »refined« minds. He stresses, also the need of a thorough pascalian method of convenient thinking — starting from ourselves, then facing our Creator, and, thirdly, choosing a proper direction and goal of our life.